

ZAKES MDA

Suremise viisid

Inglise keelest tõlkinud Heili Sepp

1

„Surra saab mitmel viisil!” karjub Teelesaatja meile näkku. Valu on tema häälede sööbinud, raev tema näkku vaod joonistanud. Me kuulame vaikides. „Sellesinase meie venna viis on selline, et meie suud on sõnatuks jäänud. Seesinane väikevend oli meie oma laps ja tema surm on seda valusam, et see oli me eneste kätetöö. See pole esimene kord, kui me matame väikest last. Me matame neid iga päev. Aga nende mõrtsukaks on vaenlane... see, kelle vastu me võitleme. Sellesinase meie väikese venna tapsid aga need, kes võitlevad meie vabaduse eest!”

Hakkame pobisema. Ei ole Teelesaatja asi selliseid avaldusi teha. Tema kohus on kõnelda sellest, kuidas seesinane laps oma surmaga kohtus, mitte aga anda vaenlasele laskemoona. Proovib ta ehk ellu viia mõnd isiklikku poliitilist salaplaani? Teised aga tunnevad, et ilma meie häbi maailma ees lehvitamata ei suudaks Teelesaatja kuidagi matuselistele selgitada, mil moel me väikevenna tapsime. See, et vaenlane sellele jaole saab ja seda meie vastu kasutab, ei ole kindlasti mitte Teelesaatja süü. Tema jääb truuks tõsiasjadele, nagu head Teelesaatjad ikka.

Toloki on üks neid matuselisi, kes usub kindlalt, et Teelesaatja on vaba rääkima asjadest nii, nagu tema neid näeb. Toloki on käinud paljudel matustel ning hakanud imetlema väljavalituid, kes on neis rituaalides Teelesaatjaks määratud. Õnn on neile naeratanud, just nemad on kadunukest viimati elavana näinud. Enamasti on nad kui allikas, millest voolab imeväärseid teadmisi suremise viiside kohta.

Ta liigub veidi ettepoole, sest tahab kuulda iga sõna. Teelesaatja taktituse peale puhkenud nurin on muutunud nii valjuks, et hakkab matma ta vihaseid sõnu. Toloki arvas, et tal tuleb endale rahvasummas küünarnukkidega teed teha, aga inimesed astuvad ise tal eest. Miks küll inimesed talle teed annavad, küsib ta endalt. On see ehk lugupidamisest tema musta rüü ja torukübara vastu, mida ta kannab igal matusel oma ameti tunnustena? Aga miks katavad nad siis peoga nina ja suu, taganedes pimedas paanikas ja tõugates eespool seisjaid? Võib-olla on asi hommikueineks söödud ubades. Räägitakse, et on abiks, kui lisada ubadele veidi suhkrut, temal aga suhkrut ei olnud. Või on asi ehk selles, et ta pole end terve nädala pesnud ning detsembripäike on olnud üpris halastamatu. Ta on olnud liiga hõivatud matustel käimisega, et minna randa ja kasutada avalikke dušše, mille all ujujad kehadelt soolase vee maha loputavad.

„*Merrie kressie, ou toppie,*” kähistab üks joodik, ainus, keda ei hirmuta see miski, mida teised tema

juures paistavad pelgavat. Häid jõule, vanamees. Vana mees? Ta on alles kolmekümne kaheksa aastane. Ta võib sellest joodikust nooremgi olla. „Asi on selles lõhnas, *ou toppie*. See on liiga vänge.” Ta kuuleb, kuidas üks naine itsitab. Miks peaks tema püha aroom kellelegi vastukarva olema? Tegemist on parfüümiga, millega ta kogu keha iga matuse eel üle piserdab, see on osa ta ameti juurde kuuluvat rituaalist. Sel tulipalaval jõulupühal võimendab vänget lõhna higihais, mis ei pärine mitte üksnes tema enda kehalt, vaid ka teistelt ihudelt rahvasummas.

Toloki on nüüd väga lähedal ajutisele poodiumile, millel Teelesaatja väljakutsuvalt seisab, aga ikka veel ei erista ta ühtki sõna, mida too lausuda üritab. Mõned meist segavad Teelesaatjale vahele. Mõned meist segavad vahele vahelesegajatele. Ja nii me üksteist ei kuulegi. Toloki poleks kunagi arvanud, et tema silmad saavad näha päeva, mil Teelesaatjale vahele segatakse. See on senikuulmatu pühaduse teotus. Ja seda kõike süütu väikese poisi matustel, esimesel jõulupühal pealegi.

Siis silmab ta teda – poisi ema. Too on üleni nutukrampides, ümbritsetud naistest, kes üritavad teda lohutada. Naine tõstab paluvalt silmad vaenutseva rahvasumma poole ning Tolokile tundub, et ta on neid silmi varem näinud. Aga kuidas saab see nii olla? Ta peab juurde astuma ja naist kõnetama. Ainult nõnda võib ta kindel olla. Aga inimesed kogunevad ümber naise ja peatavad Toloki.

„Ma tahan temaga ainult rääkida.”

„Me teame, kes sa oled. Sa oled Kutseline Leinaja Toloki. Meil pole siin sinu teenuseid vaja. Meil on endalgi leinajaid küll.”

„Ma ei soovi tema juurde ametiasjus. Palun lubage mul temaga rääkida.”

„Haa! Kas sa loodad tõesti teda meie selja taga veenda, et ta sind palgale võtaks? Ma võin kohe öelda, et meil ei ole Kutselise Leinaja teenuste eest maksmiseks raha. Me saame väga hästi ise ka leinatud.”

Kes on üldse need inimesed, kes ei lase teda ligi naisele, kellest kahtlustab, et see on ta kodukülast pärit? Talle antakse teada, et tegu on tema tänavatoimkonna liikmetega. Nad on otsustanud kaitsta naist kõigi eest, kes tahavad teda tülitada küsimustega poja surma kohta. Eriti innukalt on talle üritanud läheneda lehereporterid, et küsida selliseid rumalaid küsimusi nagu näiteks: mida arvab ta kahetsusväärsest asjaolust, et tema poja tapjateks olid omad inimesed? Neil on kange soov meelitada temalt välja mõni terav ütlus, nii et neil oleks järgmisel päeval sütitavad pealkirjad kohe võtta. Tänavatoimkond on alati valvas.

Teelesaatjal ei õnnestugi jätkata lugu sellest, kuidas suri kadunuke, seesinane meie väike vend. Lärm on liiga vali. Kirikuõpetaja loeb kiire palve. Kühvlid ja labidad haukavad mullaküngast haua kõrval ja varsti ongi täis aetud auk, millest saab sellesinasele meie väikesele vennale puhkepaik igavesest ajast igavesti, aamen. Hauale kõige lähemal seisjad laulavad kirikulaulu, sellal kui kühvliga mees silub õrnalt väiksemat kuhjakest, mis on endise augu kohale kerkinud. Asetatakse leinapärjad. Keegi küsib, kas pärjalintide sõnumeid avalikult ette ei loetagi, nagu tavaliselt kombeks, ja üleüldse – kus on leinava ema sugulased? Tal ei olegi sugulasi, hõikab keegi

vastuseks. Tänavatoimkond ongi tema sugulased. Siis kogunevad kõik matuserongiks, mille eesotsas on kirstu surnuaeda toonud furgoon, ja alustatakse pühalikku protsessiooni tagasi kadunukese ema koju, skvotterite laagrisse, kus me peseme ära käed ja naudime tänavatoimkonna ettevalmistatud söömaega.

Toloki otsustab, et käib kiirelt kadunukese elupaigas, peseb käed ja kaob seejärel. Ta ei taha teha tegemist inimestega, kes on tema suhtes sel määral lugupidamatust üles näidanud. Olgugi näljane, ei kavatse ta ka nende toidust osa saada. Kui ta ei tunneks sellist austust matuserituaalide vastu, läheks ta suisa kohe koju, käsigi pesemata. Inimesed annavad talle teed, kui ta rühib matuserongi etteotsa, mis on juba surnuaia väravast väljas. Selleks ajaks, kui ta tänavale jõuab, on protsessioon toppama jäänud ja inimesed kurdavad kannatamatult kuumuse üle. Teised üritavad teha algust kirikulauludega, aga nende hääled on surnuaias peetud vaidlusest kähedad. Nende hääle, kes suudavad veel ühe või paar nõrka nooti kuuldavale tuua, matab enda alla tänavalt kostev kärarikas tuututamine.

Tuututamine pärineb pulmarongist, kus on palju autosid ja busse, kõik kirevate lintide ja õhupallidega kaunistatud. Nemad lähevad vastassuunda ja keelduvad matuserongi mööda laskmast. Ka matuserong ei anna järele, sest austusest surnu vastu on kombeks jätta matuseprotsessioonile sõiduesõigus. Pulmaseltskond naudib patiseisu ja laulab kõigest kõrist. Autode ja busside akendest ilmuvad välja pulmaliste pead ja mõnel puhul ka värvikirevais rõivais ülakehad, nad taovad peopesadega vastu sõidukite külgi, nii et sellest saab sõjakas rütm. Pulmarongi eesotsas oleva kabrioleti juht, kelle sõidutada on pruut ja peig, vaidleb furgooni juhiga, kes veab surnud lapse ema.

„Te peate meile teed andma!”

„Aga me oleme matuserong.”

„Meie rongis on ilusad inimesed ning palju uhkeid autosid ja busse, samas kui teie rongkäigus on vaid vana *skorokoro*-furgoon ja mitusada närust hinge oma jala peal.”

„Ei ole minu süü, et need inimesed on vaesed.”

Keegi ei nihku paigast. Vastasseis võib isegi vägivaldseks minna, sest kabrioleti juht, hiiglasemõõtu sell, hakkab välja hõikama furgoonijuhi ema selliseid kehaosi, mille olemasolustki see kleenuke mees seni ei teadnud. Toloki jalutab kabrioleti juurde. Ta tervitab pruutpaari ja hakkab neile just matuse-etiketi teemal karmi loengut pidama, kui torssis kabrioletijuht otsustab äkitselt ikkagi, et vabastab tee. Ta annab teistele pulmarongi sohvritele signaaliga märku, et nad pargiksid teeserva, nii et matuseprotsessioon saaks rahumeeles mööduda. Toloki naeratab. Vahel ta lihtsalt mõjub inimestele sedasi. See võib olla tema lõhn. Ja see võib olla ta ametirõivas – must rüü ja torukübar. Kindlasti ei ole asi selles, et kabrioletijuhile teeks hirmu ta kogukas kuju. Tõtt-õelda on ta päris lühike. Aga selle, mis jääb vajaka pikkuses, teeb ta tasa laiuses. Toloki on üsna jässaka kehaehitusega ning ta õlad on piisavalt laiad, et võtta hõlpsasti kanda kõik leinamured. Ta kollane nägu on lai ja sama hästi kui lame ning terav nina ripub väikese lapseliku suu kohal

seda peaaegu varjates. Tema silmad on väikesed ja muutumatult kurva pilguga, mis on mõjusaim siis, kui ta oma kuulsad kalmuäärsed maneerid käiku laseb. Silmade kohal lesivad paksud kulmud kui karvased *thithiboya* tõugud.

Furgoonijuht astub talle ligi. „Selle äsja maetud lapse ema tahab sind tehtu eest tänada.”

Nii lähebki ta furgooni juurde ja ta kahtlused saavad kinnitust. Ta ei kõhkle enam, et see on Noria, too ilus ülbe lipakas tema koduküllast. Naine on nüüd vanaks jäänud ja näeb veidi kurnatud välja. Aga ilus ta on endiselt. Ja tunneb temagi ära.

„Toloki! Sa oled ju Toloki meie külast!”

„Jah, Noria, see olen mina. Ma tahtsin sinuga juba surnuaial kokku saada, aga nad ei lasknud mind sulle lähedale.”

„Sa ei saa seda neile pahaks panna, Toloki. Mu poja surmast saadik on kõiksugu rahvas meid muudkui tülitanud.”

Siis kutsub ta Toloki endale skvotterite laagrisse külla, pärast seda, kui kurbade matuseasjadega on ühele poole saadud. Toloki astub eemale, samm lustakalt nõtkes. Ta kavatseb käsi pesta ja kiirelt lahkuda. Noriat külastab ta homme või siis ehk ülehommeks. Mu jumal! Noria! Toloki ei ole teda peaaegu kakskümmend aastat näinud! Kui vana ta nüüd õieti on? Peaks olema kolmkümmend viis. Tolokil on meeles, et ta on Noriast kolm aastat vanem. Naisel on tulnud külast lahkumisest alates raskele elule lõivu maksta. Aga tema ilu on ikka endine.

*

Siin linnas on asjad tegelikult üsna samasugused. Täpselt nagu toona külaski elame koos ühtesama elu. Me teame kõigist kõike. Me teame isegi neid asju, mis juhtuvad siis, kui meid parasjagu kohal pole; asju, mis juhtuvad suletud uste taga keset ööpimedust. Me oleme külakumu kõikenägev silm. Kui meie pärimuses algab rahvajutt sõnadega „Räägitakse, et ükskord...”, siis meie olemegi need, kes räägivad. Ükski lugu ei kuulu kellelegi isiklikult. Lugu kuulub kogukonnale ja kogukond võib seda vesta nii, nagu heaks arvab. Ega meil olekski tegelikult mingit tarvidust õigustada kogukondlikku häält, kes siinset lugu vestab, kui te ei oleks hakanud küsima, kuidas me küll Toloki ja Noria asjades nii kõiketeadvaks oleme osutunud.

Toloki ja Noria lahkusid külast eri aegadel ning nad mõlemad olid otsustanud end linna kaotada. Neil ei olnud vähimatki soovi teineteist üles otsida ja nõnda juhtus, et nad unustasid teineteise olemasolu sootuks. Aga meie hoidsime neil kahel lahku hargnenud ja kasinal elul alati silma peal. Olime õnnelikud, kui nemad olid õnnelikud. Ja tundsimme valu, kui nemad haiget said. Algul üritasime neid mõnikord kokku

viia, nii nagu omakülapoiste ja -tüdrukud vahel ikka kokku saavad, et rääkida kodukülast ning tähistada ühist huvi pakkuvaid sündmusi, nagu sünnid, paarimineked, esivanemate pühad ja surmad. Aga meie pingutused jäid märkamatuks nagu higi koera kasukas. Ja tõesti, Toloki koguni vältis Kutselise Leinajana neid matuseid, millel oli pistmist omakülapoiste ja -tüdrukutega. Pärast kehva kogemust mööblitegija Nefolovhodwega, kes jõudis linnas haljale oksale ja teeskleb nüüd, et ei tunne oma küla inimesi enam ära, ei ole Toloki tahtnud kodukülast linna asunutega tegemist teha. Ta ei ole seda tüüpi, kes andestab ja unustab, olgugi et tema hädad Nefolovhodwega leidsid aset palju aastaid tagasi, üsna ta linnaelu alguspäevil. Seevastu Noria elu on olnud alati seotud külakaaslastega ning kõigi teiste inimestega riigi igast nurgast, kes end skvotterite laagris sisse on seadnud. Nii olimegi mõtte Noria ja Toloki kokku viia peast heitnud kuni tänase päevani, sellesinase meie väikese venna matuseni.